

Hausner Gábor alezredes:

MAGYAR HADTÖRTÉNELEM – INTERDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉSBNEN

Emlékezés Perjés Géza hadtörténész születésének 100. évfordulója alkalmából

ÖSSZEFOGLALÓ: A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum és a Magyar Hadtudományi Társaság Hadtörténelmi Szakosztálya 2017. október 25-én közös emlékülést rendezett a 2003-ban elhunyt Perjés Géza hadtörténész születésének 100. évfordulója alkalmából a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Tóth Ágoston-termében.

KULCSSZAVAK: Ludovika Akadémia, harctéri szolgálat, Pázmány Péter Tudományegyetem, megbélyegzettség, történészviták, Perjés kutatásai, hadtörténetírói módszerei, hagyatéka

Perjés Géza portréja a fiatal hadtörténészek jutalmazására alapított Perjés Géza Díj emlékérmén

A nagy érdeklődéstől kísért megemlékezés kezdetén a házigazda *prof. dr. Hermann Róbert*, a HM HIM parancsnokának tudományos helyettese, egyetemi tanár üdvözölte a megjelenteket, köztük Perjés Géza jelen lévő családtagjait, majd átadta a szót *prof. dr. Csikány Tamás ezredesnek*, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar tanszékvezető egyetemi tanárának, az ülés elnökének. Mindketten örömeiket fejezték ki, és jelzés értékűnek nevezték, hogy másfél évtizeddel a halála után is ilyen nagy az érdeklődés Perjés Géza személye, életműve iránt, akit egybehangozón a 20. század egyik legjelentősebb, legnagyobb hatású magyar hadtörténetírójának neveztek.

Az emlékülés nyitó előadásában *prof. dr. Szakály Sándor* történész, a VERITAS Történetkutató Intézet főigazgatója fölirdézte Perjés Géza katonai pályafutását, második világháborús tevékenységét. Az 1917-ben Trencsénben még Pelzl Géza néven született Perjés osztozott a Trianon utáni nemzedékek sorsában: a nyolcgyermekes család Magyarországra települt, ahol anyagi okokból Perjést az ingyenes képzést nyújtó katonai iskolába írták be. Tízévesen előbb Sopronba, majd a kőszegi katonai reáliskolába került, s ott szerzett érettségét 1935-ben. Ezt követően a Ludovika Akadémiát végezte el, 1939-ben avatták hadnaggyá. Csapatíztként Nagykanizsán, Kőszegen és Szombathelyen szolgált; közben két alkalommal vezényelték ki a frontra: 1942–1943-ban a keleti fronton a partizánok ellen századparancsnokként harcolt, 1944 nyarán ismét harctéri szolgálatot teljesített, amikor is megsebesült. Felgyógyulása után a szombathelyi kerületi parancsnoksághoz osztották be, s a parancsnoksággal települt ki Ausztriába, ahol angol hadifogságba esett.

Az emlékülés előadói Hermann Róbert köszöntőjét hallgatják

A fogságból 1946-ban hazatért Perjés abban a reményben iratkozott be a Pázmány Péter Tudományegyetem Szalai Sándor vezette Társadalomtudományi Intézetének kurzusaira, hogy a tudomány segítségével magyarázatot talál a háborús tragédia okaira és megoldást az abból kivezető útra: „döntő része volt háborús élményeimnek abban, [...] hogy hadtörténész lettem. Tanulmányaim során ugyanis felvillantak előttem a politika és a háború, valamint a társadalom és a hadsereg összefüggései, és így szélesebb perspektívából kezdtem látni magát a háborút és a katonaságot is. [...] Elkezdtem tehát a hadtörténelemmel foglalkozni. Kézenfekvőnek tűnt, hogy katonai szakmai tudásomat és háborús tapasztalataimat az egyetemen szerzett társadalomtudományi ismeretekkel párosítva, a régebbi hadseregek harcászataival, hadászataival, logisztikájával, szociológiájával és lélektanával foglalkozzam. Így történt, hogyha gyakorlatban nem is folytathattam annyira szeretett hivatásomat, elméletileg és történetileg tovább foglalkozhattam vele, még hozzá olyan gyönyörűséggel, mely átsegített a »másodrendű állampolgárrá válás« keserű élményein. Én így adhattam meg méltó módon a tiszteletet a katonai hivatásnak, a magyar katonamúltnak és azon bajtársaimnak, akik életüket áldozták ezért a hazáért” – írta visszaemlékezéseiben.

1948-ban azonban Perjést mint volt horthysta tisztet eltávolították az egyetemről professzorával, Szalai Sándorral együtt, akit koholt vádak alapján évekre börtönbe is zártak. Egy rövid közjáték erejéig Perjést fölverték a Néphadsereg állományába (1949–1950) kiképzőtisztnak, ám hamarosan megbízhatatlan reakciónak minősítették, sőt 1943-ban végzett csapatcsendőri tanfolyamát félreértelmezve, volt csendőrnek nyilvánították, és azonnal eltávolították, még rendfokozatától is megfosztották, amikor egy hadgyakorlaton vitába keveredett a nagy hatalmú Farkas Mihály honvédelmi miniszterrel. Ezt követően a szokásos ludovikás sors várt rá: megbélyegzettség, MÁVAG vasesztergályosi munkakör, utóbb kórházi segédmunka. Katonai rehabilitációjára csak a rendszerváltást követően került sor, amikor előléptették ezredessé, és Für Lajos honvédelmi minisztersége alatt a Honvédelmi Minisztérium Tanácsadó Testületének elnökévé nevezték ki (1992–1994).

Perjés az 1950-es évek nehéz időszakát a hadtörténelem tanulmányozása, kutatása segítségével vészelte át, későbbi munkáinak anyagát javarészt akkor gyűjtötte össze. Amikor

negyvenévesen, 1957-ben az időközben kiszabadult és rehabilitált Szalai Sándor segítségével akadémiai kutató állást kapott (igaz, egyetemi katedrára nem engedték), már kész történetíróként, kiforrott nézetekkel robbant be a tudományos közéletbe.

Perjést háborús tapasztalatai, személyes részvétele ugyan a második világháborús magyar katonai szerepvállalás tisztázására predesztinálták volna, de ez 1948 után hosszú ideig olyan tabu témának számított, amellyel saját szavait idézve „jó lelkiismerettel nem lehetett foglalkozni”, így esett a választása a török hódítás korára. Perjés török hódításról vallott, heves vitákat kiváltott nézeteit már *prof. dr. Fodor Pál* történész, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója tette mérlegre az emlékülésen (*Perjés Géza a török hódításról*).

Elsőként azt a korszakot idézte fel, amelyben Perjés művei születtek: az 1956-os forradalom után kibontakozott történészvitákat, amelynek eredményeként a korábban uralkodó, a függetlenségi eszmét mint a magyar történelem haladó hagyományát hangsúlyozó történetiszemléletet fokozatosan leváltotta a Molnár Erik nevével és működésével fémjelzett osztályharcos, a nemzeti szempontokat szándékoltan háttérbe szorító történeti narratíva (ez volt az ún. Molnár Erik-vita vagy történészvita). Ráadásul Molnár épp azt a korszakot, a 16–17. századot állította a nacionalizmus elleni harc középpontjába, amellyel Perjés foglalkozni kezdett. A nemzeti elkötelezettségű Perjés tehát szembetalálta magát a nemzeti eszme ellen a történettudomány területén indított kommunista támadással, legjobb szándéka ellenére oppozícióba került és vitára kényszerült. Perjést ugyanis a háborús traumák földolgozása arra a meggyőződésre vezette, hogy szükséges a nemzeti érzés, a hazafiság ápolása, pontos definíciója és ezen fogalmak elhatárolása a nacionalizmustól. A Molnár Erik-vitához *A nemzeti önérzet zavarai* címmel tett terjedelmes hozzászólásában leírja: „a háború után hosszú évekbe telt, amíg valahogyan rendbejöttem magammal, és ki tudtam heverni a személyesen tapasztalt, főleg azonban a háborús bűnösök peréből kibomló szörnyűségeket, és azt a rossz érzést, hogy a magyar nevet ilyen bűnösök mocskolták be. És ez a deprimáltság, ez a csalódás, ez a rossz közérzet még sokaknál megvan...”

Ennek orvoslását, a nemzeti önérzet gyógyítását kísérte meg Perjés a hadtörténelem vizsgáló példáinak: Zrínyi Miklósnak (*Zrínyi Miklós és kora*, Budapest, 1965, 2002), Mohács szerinte félreismert nemzedékének felidézésével. Első, nagy vihart kavarázó esszéje Mohácsról *Az országút szélére vetett ország. A magyar állam fennmaradásának kérdése a Mohácstól Buda elestéig tartó időben* címmel jelent meg 1971–1972-ben a *Kortárs* című folyóiratban (majd 1975-ben a Magvető Kiadó *Gyorsuló idő* sorozatában), s utolsó fejezete ezt a sokatmondó címet viselte: *Vigasztalás*. Ezt követően nézeteit 1979-ben ugyancsak a Magvető Kiadónál megjelent nagy *Mohács*-szintézisében foglalta össze.

Perjésnek a török hódításról kifejtett, a Napóleon utáni idők legjelentősebb katonai elméletírójának, Carl von Clausewitznek a háborúról írott hadtudományi munkájára (*Vom Kriege*, Berlin, 1832–1834) támaszkodó, a korábbi történetírói hagyománnyal és Nemeskürty István: *Őnfia vágta sebét. Ez történt Mohács után* címmel kevéssel azelőtt napvilágot látott óriási sikerű könyvével homlokegyenest ellenkező elmélete két alaptételre támaszkodott: az ún. akciórádiusz és az ezzel szorosan összefüggő szulejmáni ajánlat feltevésére. Az első szerint a török hódításnak volt egy olyan utólag kiszámítható, modellezhető katonai „hatósugara”, amelyen a történeti Magyarország kívül esett, tehát az Oszmán Birodalomnak alapvetően nem volt célja és nem is állt érdekében az ország meghódítása. A második elv egy Szulejmán szultán által a korabeli Magyar Királyság vezetőinek tett ajánlatot tételez fel pusztán elméletileg (forrás nem maradt fenn erről), egyúttal a törökkel való békekötés lehetőségét, ami azt is jelentette, hogy az állami függetlenség elvesztése nem volt szükségszerű, lehetett volna más alternatíva is. Perjés szerint a török békés szándékának, valamint az akciórádiusz

logikájának bizonyítéka, hogy a győztes mohácsi csata után nem szállta meg az országot. Perjés egyúttal rehabilitálta a kor magyar politikai és katonai elitjét, bemutatva szándékukat és erőfeszítéseiket és véleménye szerint racionális katonai megfontolásaikat.

Mindkét elmélet Perjésnek abból a viselkedéstudományok (játék- és döntéselmélet, szervezésemélet) újabb eredményeiből táplálkozó meggyőződéséből eredt, hogy az oszmán vezetés politikai és katonai döntéseit nem pusztán a nyers, irracionális hódításvágy motiválta, hanem a célok és eszközöket mérlegelő, azokat egymáshoz rendelő korlátozott racionalitás. Ezt egészítette ki Perjés a matematikai statisztikai módszerek felhasználásával (logisztikai, menetteljesítmény-számítások, ezek alapján hatósugár kiszámítása) a történeti események és folyamatok leírásában.

Fodor Pál hangsúlyozta, hogy bár Perjés Moháccsal kapcsolatos elmélete óriási vitát kavart (ez volt a Nemeskürty könyvének megjelenésével kezdődött ún. Mohács-vita második szakasza), és konkrét érveit s elméletét a történész szakma Kosáry Domokostól Szakály Ferencen és Kubinyi Andrásan keresztül az előadót magát is beleértve szinte egyöntetűen cáfolta és elutasította, az rendkívül inspiráló hatást gyakorolt a további kutatásokra. Ráadásul Perjésnek a török hódoltságokról ezekben és más munkáiban (pl. *Az Oszmán Birodalom európai háborúinak katonai kérdései, 1356–1699* című nagy tanulmányában) kifejtett elgondolásait az oszmanisztikai és a Jagelló-kori kutatások napjainkra igazolni látszanak. A 16–17. századi Oszmán Birodalom megítélésében a turkológusok körében az utóbbi évtizedekben paradigmaváltás következett be, amelynek eredményeként ma már nem egy irracionális, hanyatló állam, hanem egy fejlett államisággal, adminisztrációval rendelkező, jól szervezett birodalom képe kezd kibontakozni, amely egybevág Perjésnek az 1960-as években kifejtett álláspontjával. A Jagelló-korral foglalkozó történetírás pedig szakított azzal a negatív képpel, amely korábban jellemezte ennek a korszaknak a megítélését, s Perjéshez hasonlóan sokkal pozitívabbnak látja.

Fodor Pál végül földízte személyes emlékeit Perjés Gézáról, találkozásai és tudományos vitái korrektek, barátságos légkörűek, amit ma is követendőnek tart a tudományos közéletben.

Az emlékezés következő előadója, *dr. Nagy Miklós Mihály ny. alezredes*, a hadtudomány kandidátusa, egyben a földtudományok PhD-fokozatos, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem óraadó tanára *Perjés Géza és a Clausewitz-kutatások* címmel tartott referátumot. Elsőként

A rendezvény résztvevői, köztük az MH Ludovika Zászlóalj hallgatói, történészek, közéleti személyiségek

arra hívta fel a figyelmet, hogy Carl von Clausewitz (1780–1831) hadtudós műveivel Perjés nemcsak két monográfiájában (*Clausewitz* 1983, *Clausewitz és a háború praxeológiája* 1988) foglalkozott, hanem más műveiben is (pl. már 1966-ban közölt egy terjedelmes bírálatot Réczey Ferenc kevéssel előbb kiadott Clausewitz-fordításáról, több mint 20 oldalas hibajegyzékkel), és egész életművében nyomon követhető hatása. Ez a hatás több síkon érvényesült, annál is inkább, mivel Clausewitz munkásságának is több ismereti rétege volt: úgymint a saját korára, a napóleoni háborúkra vonatkozó gyakorlatias elemzések, megállapítások, a háború és a politika kapcsolatával foglalkozó ismeretek (a katonai erőszak működésének, a háború fogalmának és fajtáinak vizsgálata stb.), végül a történelmi kortól független hadelméleti megállapítások és eljárások (pl. folyamvédelem, aktív védelem stb.) leírása.

Perjés valamennyivel foglalkozott és valamennyiből merített: 1. stratégiatörténeti és néhány hadtörténeti tanulmányában Clausewitz nézeteire mint meghatározó katonai gondolkodóra hivatkozott, egyben rámutatott néhány tévedésére (pl. *A „metodizmus” és a Zrínyi–Montecuccoli vita* című tanulmányában); 2. a török korról foglalkozó későbbi műveiben Clausewitz történelmi modell és elméleti alap (pl. a szulejmáni ajánlat feltételezése is Clausewitzre épül); 3. Perjés hadtudományi írásaiban Clausewitz elméleti rendszere szolgál a vizsgálatok alapjául; 4. Clausewitz munkássága önálló vizsgálat tárgya, kutatási terület is volt Perjés számára. Utóbbi kapcsán Nagy Miklós Mihály még egy érdekes megfigyelést osztott meg a közönséggel, nevezetesen, hogy Clausewitz *Vom Kriege* (A háborúról) című művének három teljes magyar fordítása (Hazai Samu – 1892, 1917; Réczey Ferenc – 1961; Zrínyi Kiadó – 2014) mellett van egy fordítástörredék a 19. századból (Raksányi Imre) és egy fordítástörredék Perjés Gézától, amely Clausewitzről írott két munkájából és már említett, 1966-os fordításkritikájából rekonstruálható. Ezekben többnyire a német kiadásokra hivatkozott, de saját fordításában közölte a szövegeket.

Perjés Clausewitzcel foglalkozó műveivel elindítója lett a magyarországi kutatásoknak, egyúttal bekapcsolódott a nemzetközi Clausewitz-irodalomba is. 1970-ben a moszkvai történészkongresszuson tartott előadásán (*Szerencse, valószínűség és hadvezéri szemmérték. A katonai döntés és valószínűség Montecuccolitól és Zrínyitől Clausewitzig*) a háború stochasztikus jellegéről és reziduális részéről Clausewitz alapján kifejtett nézeteivel éles vitába keveredett a szovjet hadtudomány képviselőivel, akik tagadták a véletlen szerepét. Ennek a vitának az lett az eredménye, hogy Perjést ezt követően nem engedték külföldi kongresszuson fellépni. Az előadó végül Perjés és Clausewitz kapcsán szót ejtett *Az amerikai szárazföldi hadsereg hadműveleti utasításáról* (Field Manual 100-5 Operations of the US Army), az amerikai Clausewitz-recepció fontos dokumentumáról, amelyet Perjés Géza fordított magyar nyelvre és így jelent meg 1995-ben.

Nagy Miklós Mihályhoz csatlakozott e sorok írójának *Perjés Géza Zrínyi-képéről* tartott előadása, amennyiben bemutatta, hogy Clausewitz elméleti hatása Perjés Zrínyiről-szóló írásait is végigkísérte. Clausewitz már 1957-es Zrínyi-tanulmányában hivatkozási pont volt. Későbbi Clausewitz stúdiumai nyomán a német hadtudós központi helyre került Perjés Zrínyi-értelmezésében is.

Perjés első, Zrínyi olvasásáról tanúskodó publikációja 1955-ben jelent meg a *Néphadsereg* című lapban (*Zrínyi Miklós a fegyelemről*), az utolsó, Zrínyi életművét összefoglaló tanulmánya pedig halálának évében, 2003-ban a Király Béla és Veszprémy László szerkesztette *A magyar hadtörténelem évszázadai* című kötetben. A kettő között eltelt közel ötven évben 25 írást szentelt Zrínyinek, ami messze több mint amennyit pl. a Mohács-kérdésről írt.

Perjés Zrínyi-értelmezésének csúcspontjait a *Zrínyi Miklós hadtudományi munkái* két kiadásához (1957, 1976) készített *Zrínyi Miklós a hadtudományi író* című bevezetője, a Szá-

zadok 1961–1962. évfolyamaiban két részben megjelent nagy tanulmánya: *A metodizmus és a Zrínyi–Montecuccoli vita* és a *Zrínyi Miklós és kora* című monográfia első és második kiadásai (1965, 2002) fémjelezték. Mindezek erőteljes kánonformáló hatással voltak a Zrínyi-képre.

Perjés hadtörténetírói módszereinek több eleme fellelhető már legelső jelentős írásában: mint például a szélesebb kontextusba helyezés, a kor hadtudománya legfontosabb problémáinak (az állandó hadsereg, a taktika fejlődése, a kiképzés, a várharc, az irodalmi hatás, a metodizmus) a bemutatása a nemzetközi katonai szakirodalom (Montecuccoli: *Ausgewählte Schriften*, Wien, 1900; Jähns: *Geschichte der Kriegswissenschaften*, Leipzig, 1889, Clausewitz: *Vom Kriege* és Delbrück: *Geschichte der Kriegskunst*, Berlin, 1920) felhasználásával. Emellett másik kedvelt módszere a logikai konstrukció, a tények bizonyos katonai, hadtudományi stb. elv szerinti rendezése. A Zrínyi-monográfiában így rekonstruálja például Zrínyi végvári harcait, mondván: „A forrásanyag szűkössége nem akadályozhat meg bennünket abban, hogy ne foglalkozzunk végvári harcaival. Eljárásunkban újfent azt a módszert követjük, hogy a hiányos, szétszórt adatokat bizonyos elvi szempontok alapján rendezzük, és így próbáljuk összeállítani a végső képet.” Idővel Perjés módszertana tovább gazdagodott: azt követően, hogy 1957-től az MTA kutatói státusában a Statisztikai Hivatal Könyvtárába, a történeti-statisztikai kutatócsoportba került, fontos helyet kaptak munkásságában a statisztikai módszerek, a kvantifikáció (logisztikai, menetteljesítmény-számítások stb.), 1963-ban jelent meg például *Mezőgazdasági termelés, népesség, hadseregélelmezés és stratégia a XVII. század második felében (1650–1715)* című úttörő kismonográfiája.

Az alapvetően katonai-szakmai interpretáció mögött már legelső dolgozataiban felsejlik Perjés társadalomtudományi érdeklődése, pszichológia iránti fogékonysága (a Pázmány Péter Egyetem Szalai Intézetében kapott indíttatás). Számára a kezdetektől világos volt, hogy Zrínyiről írni csak úgy lehet, „ha a kor természeti, földrajzi, gazdasági és társadalmi viszonyaiból kiindulva” felvázolja a kor háborúinak képét. Az 1965-ben napvilágot látott *Zrínyi Miklós és korában* erre vállalkozott. A monográfiában rendszerbe foglalta és kiteljesítette az előző munkáiban Zrínyiről kifejtett elképzeléseit, amit kiegészített a 17. század gazdasági, társadalmi, hadügyi viszonyainak széles tablójával. A komplex feldolgozás, a következetesen érvényesített hadtörténeti szempont és az agrártörténeti, statisztikai, azaz az interdiszciplináris módszerek tették lehetővé Perjés Gézának, hogy a nacionalizmusról folyó viták kellős közepén elkerülje az ideológiai csapdákat, és maradandó, máig forgatott és idézett alapmunkát tegyen le az asztalra. Zrínyi-monográfiájának maradandó értéke fél évszázad múltán is a 17. századi magyar hadviselés és hadügy, Zrínyi katonai tevékenységének, hadászati elveinek és írói életműveinek újszerű bemutatásában rejlik.

Perjés Zrínyi-képének alapkövei: 1. Zrínyi kiváló katona volt, aki szerette és értette is a harcot, a háború lényegét, 2. hadtudományi szempontból Zrínyi fő műve a *Tábori kis tracta* és az *Afium*, 3. Zrínyi fő forrása ezekben saját katonai gyakorlata és élménye, és nem a „másod-harmadrendű kompilátorok, Machiavelli-vulgarizátorok”, mint a Zrínyi-kutatás vélte, amely „túlzottan nagy jelentőséget tulajdonított annak a hatásnak, amely Zrínyit az olvasmányai alapján érte”, 4. Zrínyi hadtudományi szempontból legértékesebb gondolatait a bátorság-félelem kérdésével és a szerencse-problematikával kapcsolatban fogalmazta meg; ezek Clausewitz felfogását előlegezik, azzal állíthatók párhuzamba.

Perjés Zrínyi-monográfiájának értékállóságát, maradandóságát bizonyítja, hogy az Osiris Kiadó Monográfiák sorozatában 2002-ben újra megjelentette az addigra már a könyvtárak polcairól is eltűnt kötet második kiadását.

Dr. Czigány István ny. alezredes, a történettudomány kandidátusa, a Hadtörténeti Intézet volt igazgatóhelyettese a *Regularitás és irregularitás problematikája Perjés Géza munkáitól*

napjainkig témát elemezve visszanyúlt Perjés Zrínyiről írott műveihez, amelyekben elsőként fogalmazta meg nézeteit a 16–18. századi sajátos magyar hadviselés kérdéseiről. Czigány István kiemelte, hogy ezekben és a Rákóczi-korról szóló tanulmányaiban Perjés összefüggő, sok elemében ma is megfontolandó, hasznosítható elméletet alkotott az irreguláris, portyázó harcmodor kialakulásának társadalmi-gazdasági-katonai okairól, háttéréről, jellegzetességeiről, s nemzetközi szinten is az elsők között foglalkozott a *Military Revolution*, az ún. „hadügyi forradalom” 1950-es, 1960-as években kibontakozott elméletében fontos szerepet kapott kérdésekkel, vagy például a külföldi szakirodalomban később szintén nagy jelentőségre jutott határ/Frontier problematikával. Az előadó végül kifejezte meggyőződését, hogy amennyiben Perjés ezeket a nézeteit megszületésükkor külföldön, idegen nyelven jelentette volna meg, ma Geoffry Parker, John Keegan mellett ő lenne a legtöbbet hivatkozott hadtörténész „sztár”.

Ugyancsak Perjés Géza történetírói munkásságának és módszereinek sokoldalúságára, korszerű vonásaira hívta fel a figyelmet *Perjés Géza helye a magyar hadtörténetírásban* címmel tartott záró előadásában *prof. dr. Hermann Róbert* egyetemi tanár, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum tudományos igazgatója. Rámutatott, hogy bár Perjés elméleteivel, Mohácsról és Clausewitzről alkotott felfogásával sokan szálltak vitába itthon és külföldön egyaránt, vitapartnereinek felsorolása önmagában jelzi életművének óriási hatását, elméleti jelentőségét. Perjés munkássága a magyar hadtörténetírásban páratlan volt sokoldalúsága okán is: 7 könyve és több mint száz tudományos publikációja jelent meg, foglalkozott a török korról, a Rákóczi-szabadságharc katonai kérdéseivel, Clausewitz hadtudományi munkáival (két könyvet és több tanulmányt is írt utóbbiakról, amelyeket a nemzetközi Clausewitz-irodalom alapművekként tart számon), a második világháborús szerepvállalásunkkal, történeti statisztikai kutatással, a nemzeti önérzet, a nemzeti érzés, valamint a történelmi regény kérdéseivel. Emellett külföldön máig a legismertebb, legtöbbet idézett magyar hadtörténész; a magyar mellett német, angol, francia nyelven, sőt, még törökül is jelent meg munkája. Ő is úgy járt, mint sok hazánkfia, életében külföldön jobban ismerték és becsülték, mint idehaza. Hermann Róbert befejezésül a nemrégiben elhunyt R. Várkonyi Ágnes akadémikus szavait idézte: „Ha a történetíró munkájának maradandó értéke a folytathatóságban rejlik, akkor Perjés Géza életműve az utóbbi fél század magyar történetírásának egyik legjelentősebb részét alkotja.”

Zárszavában *Csikány Tamás* kiemelte: Perjés Géza hadtörténetírói hagyatéka ma is eleven, élő örökség a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen, amelynek Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán szakkabinetet neveztek el róla, s művei kötelező tananyagok a hadtörténet és hadművészet-történet oktatásában. Emellett 2004 óta, Perjés özvegyének anyagi támogatásával a fiatal, tehetségüket már bizonyított hadtörténészek közül évente egy kiválasztott Perjés Géza Díjban részesülhet egy idősebb pályatárs ajánlása és a díj kuratóriumának döntése alapján. A Balla Gábor szobrászművész által készített bronzplakettet és a mintegy 300 000 forintnyi könyvkiadási támogatást a Perjés Géza halála óta eltelt időszakban 12 díjazott vehette át.